

שיפור המציאות בשטחי הרשות הפלסטינית

במסגרת ארכיטקטורה אזורית חדשה

קובי מיכאל | 1 ביולי, 2024 | גיליון 1875

הסיכון הכרוך בקריסת הרשות הפלסטינית מחד גיסא, לצד הצורך בשינויי עומק בה כתנאי לשיקומה, חזרתה לרצועת עזה ויצירת תנאים להסדר מדיני על בסיס עיקרון שתי מדינות כבסיס למימוש הנורמליזציה עם ערב הסעודית כמהלך משלים ומסייע לסיום המלחמה ברצועה מאידך גיסא, מחייבים גישה שונה מזו המקובלת מזה זמן. בין היתר, הקמת שתיים או שלוש ערים פלסטיניות (דוגמת העיר רוואבי שמצפון לרמאללה), ובהמשך העתקת הדגם גם לרצועת עזה, כרכיב של עיצוב ארכיטקטורה אזורית חדשה, יכולה לייצר מענה לשורת אתגרים. מימוש מוצלח של המגה-פרויקט המוצע, יעודד פרויקטים נוספים בסדרי גודל ומשמעות דומים בגדה המערבית וברצועת עזה, ויניח תשתית לשינוי של המערכת הפלסטינית והאזורית, מעבר לשינוי במערכת הפלסטינית עצמה בלבד.

מיום כינונה במאי 1994 נתונה הרשות הפלסטינית בקשיים כלכליים ותלותה הכלכלית בישראל מוחלטת. המצוקה החריפה והעמיקה ברבות השנים בשל תפקודה של הרשות כישות כושלת, שאיבדה את אמון הציבור הפלסטיני בה, לצד נסיבות הקשורות לפיצול בזירה הפלסטינית וליריבות הנמשכת בין חמאס לרשות/פת"ח, למבוי הסתום המתמשך בתהליך המדיני ובכלל זה גם למדיניות ישראל בחלק מהמקרים. להוציא שנות כהונתו של סלאם פיאל כראש ממשלה, שבמהלכן פעל באופן שיטתי, עקבי ומובנה להקמת מוסדות מדינתיים מתפקדים, לביעור השחיתות, לרפורמות מבניות, בניית תשתיות לאומיות ולחיזוק הכלכלה, העדיפה הנהגת הרשות הפלסטינית להתמקד בבינאום הסכסוך הישראלי-פלסטיני - רדיפת ישראל בזירה הבינלאומית - ובהנצחת אתוס המאבק והפליטות, כשהיא מסתייגת נחרצות מכל מהלך לשיפור מציאות חייהם של הפליטים שבשטחי הרשות ושיקומם.

מצוקתה הכלכלית של הרשות הפלסטינית אך החריפה בשנים האחרונות ומאז מתקפת ה-7 באוקטובר אף התדרדרה עד כדי סיכון לקריסתה במובן יכולתה לספק את הצרכים הבסיסיים של אזרחיה ובעיקר של מועסקיה, וביניהם המועסקים במנגנוני הביטחון. אחת הסיבות למצוקה הפלסטינית הגוברת היא מניעת חזרתם של מעל ל-150,000 פועלים פלסטינים לעבודה בישראל בשל המציאות הביטחונית. לאלפים בודדים ניתן אישור לעבוד באזורי תעשייה בשטחי יהודה ושומרון ולמספר קטן מזה הותר באופן חריג להיכנס לעבוד בישראל. העבודה בישראל היא אחד ממקורות ההכנסה המשמעותיים ביותר של הרשות הפלסטינית

והמציאות הכלכלית והתעסוקתית ברשות אינה מאפשרת העסקת כל אותם אלפי פועלים שהועסקו בישראל בשטחי הרשות או לפצותם כלכלית על היעדר הכנסה כתוצאה מאי כניסתם לעבודה בישראל.

מצוקתה הכלכלית של הרשות באה לידי ביטוי מזה שנים כאשר הרשות אינה משלמת למועסקיה את מלוא שכרם ובימים אלו אף נשקלת האפשרות להפחתה נוספת בשכר, למרות שהפרשות בסדר גודל של כשבעה אחוזים מתקציבה השנתי (המוערך בכשישה מיליארד דולר לשנת 2024), מקפידה הרשות להעביר במלואן לטוריסטים פלסטינים בבתי הכלא בישראל ולבני משפחות טוריסטים שנהרגו. יודגש שארצות הברית, כמדינות אחרות החרדות למצב הרשות ולתפקודה, לא דרשה מהרשות להעביר את מיליארדי השקלים המשולמים לטוריסטים ולבני משפחותיהם להשלמת שכר מועסקיה. חמור מכך, על ישראל מופעל לחץ לא לקזז מסכומי הסילוקין - המיסים הנגבים עבור הרשות, את הסכום המשולם לטוריסטים בטענה שיש בכך כדי להחריף את קשייה של הרשות.

מאז פרשה סיעת 'המחנה הממלכתי' מהקואליציה, נראה שעולה בידו של שר האוצר והשר במשרד הביטחון, בצלאל סמוטריץ', לקדם את מדיניותו שתכליתה להעניש את הרשות בגין פועלה נגד ישראל בזירה הבינלאומית באמצעות צמצום עד ביטול ההעברות הכספיות וסנקציות כלכליות נוספות, שיש בהם כדי להחמיר את מצבה של הרשות עד כדי הקרסתה. נטען כי זו מטרתו של סמוטריץ', החותר למימוש תוכנית ההכרעה שלו, שפורסמה בכתב העת "השילוח" ב-2017.

המערכת הביטחונית בישראל (צה"ל, המתפ"ש וש"כ) מצידה מזהירה מפני תוצאותיהם של מהלכי הענישה שמוביל השר, מצדדת בחידוש העסקת פועלים פלסטינים בישראל - אמנם באופן מדוד ומבוקר, בהמשך העברת כספי הסילוקין ובסיוע לרשות על ידי המדינות התומכות. עם זאת, ממשלת ישראל מתקשה לקבל את ההחלטה לחידוש העסקת הפועלים הפלסטינים בישראל בשל התנגדות הציבורית לכך וחשש ביטחוני מוחשי על רקע המלחמה ברצועת עזה ומלחמת טרור אינטנסיבית ביהודה ושומרון.

במקביל, ארצות הברית והמדינות הערביות הפרגמטיות מובילות מאמץ להכשרת חזרתה של הרשות הפלסטינית לרצועת עזה. זאת, כחלק ממנגנון לסיום המלחמה ולגיבוש תנאים להקמת מדינה פלסטינית בעתיד. אלה נתפסים תנאים הכרחיים לכינון נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית כחלק מארכיטקטורה אזורית חדשה על פי החזון האסטרטגי האמריקאי למזרח התיכון, שבמסגרתו יהיה הסדר האזורי החדש גם ציר נגד הציר האיראני.

ממשלת ישראל מתנגדת נחרצות לחזרת הרשות הפלסטינית לרצועת עזה בשל הערכתה שאין באפשרות הרשות לממש שליטה אפקטיבית בשטח ועל האוכלוסייה, בו וגם בשל הכרח בתהליכי רפורמה מקיפה ועמוקה בהרשות, כמתחייב גם מרעיון "רשות פלסטינית מחודשת" - REVITALIZED PA, שהציג הנשיא בידן. בה בעת, ניתן לזהות ריכוך בעמדתה של ממשלת ישראל בנוגע לגורמי פת"ח מקומיים ברצועת עזה, המחוברים לרשות הפלסטינית או מזוהים

איתה. למרות החשיבות שמייחסת ממשלת ישראל לנורמליזציה עם ערב הסעודית, היא עדיין מסתייגת מפני הצגת אופק מדיני, גם אם עמום ושאינו מוגדר בזמן, שמהותו מדינה פלסטינית עצמאית / פתרון שתי המדינות.

הרשות הפלסטינית מתקיימת מזה זמן במרחב נוחות, הפוטר אותה משינויי העומק המתחייבים, מאפשר לה להמשיך במאמצי בינאום הסכסוך ורדיפת ישראל בטריונאליזם בינלאומיים, לשקוע במשברים כלכליים ותפקודיים כשהיא פטורה מאחריות ונשענת על תמיכה וסיוע של הקהילה הבינלאומית בכסף ובלחץ על ישראל להימנע מסנקציות כלכליות, ולצד כל אלו - להמשיך ולטפח את אתוס המאבק והפליטות הפלסטיניים. אבל, הסיכון הכרוך בקריסת הרשות מחד גיסא, ומאידיך גיסא החשיבות שבהקפדה ובהתעקשות על שינויי עומק ברשות הפלסטינית כתנאי לשיקומה, חידושה, חזרתה לרצועת עזה ויצירת תנאים להסדר מדיני על בסיס עיקרון שתי מדינות, וגם סיום המלחמה ברצועה - כמהלכים משלימים ולמעשה הכרחיים לקידום נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית - מחייבים גישה חליפית לגישה המקובלת.

[הקמת שתים או שלוש ערים פלסטיניות](#), דוגמת העיר רוואבי שמצפון לרמאללה ואף גדולות ממנה, בשומרון במרחב שבין ג'נין לטול כרם ובשטחי A ו-B שבשליטה אזרחית של הרשות הפלסטינית, ובהמשך העתקת הדגם גם לרצועת עזה כרכיב של תהליך אזורי רחב בכיוון עיצוב ארכיטקטורה אזורית חדשה, תוכל לייצר מענה לשורת הכשלים של הרשות, האתגרים שבפניה והדילמות שהם מציבים לישראל.

סיוע בינלאומי ממוקד בפרויקטים של תשתית לאומית פלסטינית, דוגמת בניית הערים, יאפשר:

1. העסקת פלסטינים שאינם מורשים לחזור לעבודתם בישראל ושיפור מצבם הכלכלי.
2. שיפור התשתיות המדינתיות של הרשות הפלסטינית והחייאתה כרשות מתפקדת, יצרנית ולגיטימית יותר.
3. שיפור משמעותי ברמה ובאיכות החיים של תושבי מחנות הפליטים בג'נין, שכם וטול כרם, פינוי מחנות הפליטים, הריסתם ושיקום התשתיות העירוניות במקומם.
4. החייאת הכלכלה הפלסטינית בשל תגבור ענפי המשנה הקשורים לבניין.
5. הכשרת התשתיות החדשות לחיבור לתשתיות אזוריות במסגרת הארכיטקטורה האזורית החדשה, כמכלול של תחבורה, אנרגיה, מים ושינוע סחורות.
6. בידול (הפוך מהקיים כיום) של הרשות הפלסטינית מול חמאס: הרשות כגורם המשולב בתהליך הסדרה אזורי, נתמכת על ידי הקהילה הבינלאומית וישראל ומובילה למימוש אינטרסים חיוניים של העם הפלסטיני והמדינה שבדרך, למול חמאס כלא לגיטימית וכמי שפוגעת בקידום אינטרסים חיוניים של העם הפלסטיני וכגורם מערער יציבות.
7. תהליכים של שינויי עומק ברשות הפלסטינית, שיאפשרו רמת תפקוד גבוהה יותר, אחריות, אחריותיות והכשרת תנאים לחזרת הרשות לשליטה אפקטיבית בשטחים

שבאחריותה בשלב ראשון, ובהמשך גם ברצועת עזה, לאחר פירוק המערכות השלטוניות והצבאיות של חמאס ושליטת יכולתו להשתקם.

8. מענה לבעיית הפליטים ולאתוס הפליטות, המשמר את התביעה הפלסטינית לזכות השיבה - גם אם ההנהגה הפלסטינית אינה מכריזה זאת בפומבי. משמעות המהלך היא פתרון בעיית הפליטים בשטחי המדינה הפלסטינית לעתיד לבוא ושליטת רעיון זכות השיבה לשטחי מדינת ישראל הריבונית. מהלך משלים יהיה הריסת כל מחנות הפליטים ברצועת עזה במסגרת שיקום הרצועה והקמת ערים חדשות ומודרניות לצד תשתיות מפותחות עבורן.

9. הצהרה ישראלית לגבי אופק מדיני, המתכתב עם רעיון שתי מדינות לאום, שאינו תלוי או תחום בזמן אלא בביצועים ובעומק תהליכי השינוי ברשות הפלסטינית, על מנת לקדם את הנורמליזציה עם ערב הסעודית כשהסוגייה הפלסטינית אינה עוד עניין של ישראל בלבד, כי אם עניין אזורי וחלק מאחריות משותפת.

ארכיטקטורה אזורית חדשה תאפשר להעתיק את המאמץ לכיוון יישובו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני מהמישור הבילטרלי, שמוצה זה מכבר ושבמסגרתו הצדדים אינם יכולים לגשר על הפערים ביניהם, למישור המולטילטרלי-אזורי. במישור זה ייווצרו מרחבי הזדמנויות חדשים, המעודדים גיבוש גישות חדשות, מנגנונים ודפוסי פעולה, שאינם קיימים במישור הבילטרלי. במונחי שדה הידע של יישוב סכסוכים מדובר ב"הגדלת העוגה".

מימוש מוצלח של מגה-פרויקט מסוג הפרויקט המוצע, יעודד חשיבה על אודות פרויקטים נוספים בסדרי גודל ומשמעות דומים בגדה המערבית וברצועת עזה, ויניח תשתית לשינוי מהמעלה השנייה - שהוא שינוי של המערכת הפלסטינית והאזורית, להבדיל משינוי מהמעלה הראשונה - שהוא שינוי במערכת הקיימת. שהרי, מערכת זו, על הרעיונות המנחים אותה ומופעיה בפועל, מוצתה, רוקנה מתוכן וכישלונה הוכח, זה מכבר.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט